

Öll kunnu gera sítt

— Eitt dygt arbeiði verður gjört fyri at fremja mannarætti, men enn er langt á mál, aðrenn kvinnur, menn og börn um allan heim kunnu liva trygt oguttan ótta, segði Halgir Winther Poulsen í roðu síni, sum hann helt í Norðurlandahúsinum vegna Amnesty International

Lat meg fyrst takka teimum, ið skipa fyri hesi samkomu, at eg eri boðin at siga nøkur orð.

Tað eru í ár 40 ár liðin, síðan S.T. samtykti heimsyvirlysingina um mannarætti, so eg fari at siga nøkur orð um, hvat býr í hesum hugtaki: mannarætti. Er tað bert ein vøkur hugmynd, ella er tað eisini nakað annað og meira?

Eg fari eisini at loyva mær at siga eitt sindur um ein felagsskap, sum hevur til endamáls at virka fyri, at ein partur av teimum grundleggjandi mannarættindunum vinnur fram um allan heimin. Eg hugsi um felagið Amnesty International.

Mannarætti, hvat er tað?

Í einum bókingi, sum S.T. hevur givið út í ár í tilevni av 40 árunum fyri heimsyvirlysingina, verður hesin spurningur svaraður soleiðis: Mannarætti kunnu í stuttum verða lýst sum tey rætti, ið eru ein ómissandi partur av okkara náttúru, skulu vit vera færi fyri at liva eitt mannsumandi liv.

Mannarætti og grundleggjandi frælsi ger tað møgilegt hjá okkum at menna okkara menniskjansligu dygdir, okkara vit, okkara evni og samvitsku. Hesi rætti byggja á mannaættirnar veksandi krav um livsumstøður, ið veita virðing og verju fyri hvørt einstakt menniskja. Verða mannaætti og grundleggjandi frælsisrætti traddað undir fót, er tað ikki einans ein sorgarleikur fyri einstaklingin, ið verður fyri kúgan, men hetta fer eisini sosiala og politiska ótrygd við sær og verður eitt sáð til harðskap og stríð í samfelagnum og tjóðanna millum. S.T. sigur eisini í innganginum til heimsyvirlysingina, at »allir limir mannaættirnar eiga somu ómissaligu rætti, og hetta er stöðugt undir frælsi, rættvisi og friði í heiminum«.

Hóast S.T. síðan seinna heimsbardaga hevur staðið sum evsti verji av mannarættindum um all-

an heim, er hugtakið sjálvandi nógv eldri enn so. Tað ber kanska til at siga, at mannarætti í síni grund altíð er ein roynd at verja tann veika móti ti sterka, tann kúgaða móti valdsharrunum.

Skilja vit grundleggjandi tervin á mannarættindareglum á hendan hátt, er tað eyðsæð, at tervurin hevur verið til so leingi menniskju hava livað — og helst eisini verður tað til allar tíðir.

ofta í ófriðartíðum. Meðan katólska kirkjan í miðöldini so at siga hevði ræðið á bæði likami og sál, føddust tankar í 16. og 17. öld, ið komu at hava alstóran týdning fyri eftirtíðina. Eftir at kirkjan ikki longur var einaveldig, var neyðugt at skapa nýggjar reglur fyri víðurskiiftunum manna millum, og millum fúrstan og borgararnar. Vit skulu ikki roða um allar teir menn, ið

gjørdist »biblían« hjá liberálsismuni. Í 1772 hevði Jean-Jaques Rousseau givið út bókina Contrat Social, ið fekk stóran týdning fyri fronsku kollveltingina.

Vit hóma í sjálvum heitinum á hesum báðum bókunum tey á mangan hátt mótstríðandi grundsjónarmið, ið eru týðandi partar av teimum fortreytum, ið okkara tíð byggir á. Eisini tá tað snýr seg um mannarætti

Líta vit at søgugongdin, er hon í stuttum henda:

Í gamla Grikkalandi var tað Platon, ið skapti hugmyndina um menniskjað sum ein persón, ið var nakað annað og meira enn ein tilvildarligur limur í einum tilvildarligum samfelagi. Virði menniskjans rakk longur enn tess livfóðiliga og sosialu eginleikar.

Rómverska heimsríkið bygd á tryggja ymiskar rættarskipanir, ein fyri borgarar í sjálvum Rom, ein fyri bæði Italia og her settu londini, meðan tann triðja, jus naturale, var galdandi fyri øll, sama um tey hoyrdu til rómverska ríkið ella ikki. Rómaraættur kom at hava týðning langt eftir at rómverska ríkið var farið til grunda, og serliga tankar um ein náttúruætt fingur stóran týdning fyri framvøksturin av mannarættindareglum.

Nýggir tankar spretta

viðgjördu hesi evni, og allar teir tankar, ið settir vórðu fram. Tað hevði verið nógmikið til fleiri kvøld.

Vit gera heldur eitt langt lop fram móti endanum á 18. öld, tá tvey týðningarmikil skjøl verða til. Eg hugsi her um amerikonsku frælsisvirlýsingina frá 1776 og fronsku virlýsingina um mannarætti frá 1789. Báðar byggja tær á náttúruættarlaga hugsjónir, og báðar roða tær um menniskjans ómissandi rætt til »liv, frælsi og stremban eftir eydna« (tann amerikanska) og »frælsi, ognarrætt, trygd og rætt at standa imóti kúging« (tann franska).

Tveir menn noyðast vit at nevna í hesum sambandi: Í 1776, sama árið sum amerikanska frælsisvirlýsingin sá dagsins ljós, kom bókini The Wealth of Nations hjá Adam Smith, sum so at siga

indi, kemur hetta tvítyðið til sjónar: Øðrumegin tey borgarligu og politisku rætti og hinumegin figgarlig, sosial og mentunarlig rætti. Ella øðrumegin einstaklingarætti og hinumegin kollaktiv rætti. Hetta tvítyðið speglar eisini í teimum mannarættindavirlýsingum og semingum, ið eru ein partur av S.T. reglunum um mannaætti. Men tíðin fyri fyrra heimsbardaga eftir hvat skilt var ein friðalig og vónrik tíð — ið hvussu er í Europa, gjørdust triatíðirini á mangan hátt ein fyriboðan fyri vanlukku.

Longu í 1941, t.v.s. meðan 2. heimsbardagi leikaði sum harðast lýstu teir sameindu endamálið við strinum í Atlantsvirlýsingini frá august 1941 soleiðis: At tryggja grundleggjandi rætti, nevniliga tanka- og taliðfrælsi, trúarfrælsi, frælsi frá neyð og frælsi frá ótta.

Óneyðugt er her at minna á teir ræðuleikar, ið vórðu framdir undir 2. heimsbardaga, og sum traddaðu øll rætti undir fót, sjálvt tey mest grundleggjandi rætti.

S.T. varð sett á stovn tann 26. juni 1945. Í formælinum til S.T. stovn ingarsáttmálan verður m.a. sagt:

»Vit, fólkini í sameindu tjóðunum, sum eru samdum um at bjarga komandi ættarliðnum undan krigsins koyri, ið tvær ferðir í okkara tíð hevur volt mannarætti ósigiliga sorg, og aftur at jatta trúgv okkara á grundleggjandi mannarætti, á tign og virði hjá hvørjum einstøkum menniskja, á javnrætt fyri menn og kvinnur og fyri smáar og stórar tjóðir...«.

Ein av høvuðsuppgávunum hjá S.T. gjørdist at skapa eitt nýtt grundarlag undir fólkarrættinum, og kjarnin í hesum var at laða nýggjar verjugarðar um mannarætti. Hóast kalda krigið, ið alt ov skjótt tók seg upp millum eystur og vestur, tarnaði hesum arbeiðinum, eydnaðist kortini at semjast um eitt nýskaparnarverk av ómetaliga stórum týðningi.

Tað var mannarættindanevndin hjá S.T., ið varð skipað í februar 1946, sum stóð fyri hesum arbeiði, og tann 10. desember 1948 kundi aðalfundur S.T., sum tá helt fundirnar í Paris, samtykkja Heimsyvirlysingina um mannaætti, hvørs 40 ára »føðingardag« vit halda í ár.

Tað eydnaðist í heimsyvirlysingini at sameina tey bæði grundsjónarmiðini, sum nevnd vóru í áðni, og virlýsingin fatar bæði um borgarlig og politisk rætti og figgarlig, sosial og mentunarlig rætti. Hinvegin er virlýsingin ikki rættarlaga bindandi. Kortini hevur hon havt ómetaliga stóran týdning, bæði sum staðfestir av altjóða víðurkendum grundvallarættindum og sum stavn-

hald í framhaldandi starvinum hjá S.T. at skipa og samtykkja bindandi sáttmála um mannarætti.

Lat okkum nevna nakrar av greinunum í heima-virlýsingini:

1. grein:

Öll menniskju eru fødd fræls og jøvnt til virðingar og mannarætti. Tey hava skil og samvitsku og eiga at fara hvørt um annað í bróðuranda.

2. grein:

Öll hava krav um rætti og frælsi, sum eru nevnd í hesi virlýsing, uttan mun til ættarslag (rasu), húðalit, kyn, mál, átrúnað, politiska ella aðra sannføring, tjóðskaparlígan ella samfelagsligan uppruna, ognarviðurskipti, føðing ella aðra støðu...

3. grein:

Ein og hvør hevur rætt til liv, frælsi og persónliga trygd.

5. grein:

Eingin skal verða píndur ella harðliga, ómenniskjansliga ella vanræuliga viðfarið ella revsaður.

18. grein:

Öll hava rætt til hugsanar-, samvitsku- og trúarfrælsi...

23. grein:

Öll hava rætt til arbeiði, til frítt at velja starv, til rættvis og hóskandi arbeiðslíkindi og til vernd fyri arbeiðsloysi. Öll hava uttan mismun rætt til somu løn fyri sama arbeiði.

25. grein:

Ein og hvør hevur rætt til livsumstøður, ið tryggja honum og hansara heilsu og vælveru, har uppi í mat, klæði, bústað og heilsuøkt og almennarættastur og rætt til trygd við møguligum arbeiðsloysi, sjúku, óarbeiðsføri,

Framhald á síðu 21